

Armenian – Qypchaq Psalter written by deacon Lussig from Lviv 1575/1580. edited by Alexander Garkavets and Eduard Khurshudian. – Almaty: Desht-i-Qypchaq, 2001. – 658 p.

ЯВЛЯЄ собою надзвичайно цінне видання Псалтиря XVI ст. львівського диякона Луссіґа двома мовами – давньвірменською та кипчацькою вірменським письмом. Йдеться про текст, укладений представником кипчакофонного населення Правобережної України, яке незабаром спіткала колонізація.

До книги увійшли дві найбільш ранні версії вірмено-кипчацького Псалтиря за рукописами із музею Чарториських у Кракові (№ 3546/III) та з Австрійської національної бібліотеки, що у Відні. Крім того, опубліковано також глосарій до Псалтиря за рукописом № 2267 Інституту давніх рукописів ім. Месропа Маштоца (Матенадаран, Єреван, Вірменія).

У передмові до видання укладачі дають наукову оцінку історії вірмено-кипчацьких поселень та вірменських міграцій. Вони підкреслюють факт наданої їхнім колоніям незалежності, спираючись на тексти пам'яток, коротко характеризують їхній побут та особливості судових документів. Наголосимо на важливості публікації таких матеріалів, оскільки в руках українського тюрколога опинилися тексти тюркською мовою, фактично дуже схожою на мову пам'ятки «Кодекс Куманікус» або мову половців Південно-Східної Європи до XV ст.

Публікацію текстів супроводжують досить ретельні текстологічні відомості та коментарі, зокрема про особливості письма, текстової пунктуації, знаки просодії, співвіднесення буквених знаків та цифр,

а також визначено та в самій публікації звернено увагу на помилки (*lapsus calami*) переписувачів, які, на думку укладачів, «втім, можуть мати й діалектне походження» (с. XXI).

У тексті вирішуються також проблеми авторства пам'ятки. Зокрема, на прикладах кількох колофонів укладачі торкаються проблеми середньовічного етикету книжника-переписувача (богобоязна скромність) та, співставляючи колофони, полемізують із З. Дубинською (с. XXIV) щодо наявності «індивідуальних» кипчацьких перекладів Псалтиря, доводячи, що і перекладачем, і редактором наявних версій кипчацького перекладу був той же самий книжник – диякон Лусіґ.

Укладачі, втім, не зупиняються на досягнутому та заявляють про наробки для подальших досліджень: встановлення значення доданого до пам'ятки глосарія, звіряння версій, доповнення зводу недоступними примірниками рукописів та уточнення гіпотез щодо авторства.

Копітка робота укладачів по прочитанню рукописів пам'ятки у всіх відомих версіях та їхня публікація, порівняння цих версій, виправлення неточностей та наукова оцінка рукописів сприяли максимально достовірному відтворенню пам'яток у виданні, наукову вартість для світової тюркології якого важко переоцінити.

Публікація книги присвячена 1700-річчю проголошення християнства державною релігією Вірменії 27–28 серпня 301 р.

І.М. ДРИГА

БУДДИЗМ І ПОЛІТИКА: МОНГОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

І.В. Отрощенко. Роль буддистської церкви у національно-визвольному русі Монголії (1905–1911) / НАН України. Інститут сходознавства ім. А. Кримського. – К., 2005.

КНИГА І.В. Отрощенко, попри всю незвичність для української науки обраної нею тематики, актуальна і новаторська у багатьох своїх аспектах. Серед них я б виділив головно такі.

По-перше, на прикладі історії Монголії початку ХХ ст. розкриваються досить типові не лише для далекого минулого (згадаймо хоча б давній Ізраїль), а й для сьогодення складні взаємозв'язки між релігійними, національними та політичними, державотворчими процесами й інституціями. Це дає неабиякий матеріал для порівняльно-історичних досліджень, а також і для прогнозування процесів, що розгортаються на наших очах (консолідація мусульман-босняків, курдів тощо) та, мабуть, будуть мати місце і надалі.

По-друге, дослідниця на великому фактичному матеріалі розгортає перед нами та глибоко аналізує складні і суперечливі процеси розвитку однієї з найбільших за площею та найбільш унікальних за традиційною національною культурою держави Центральної Азії, виступаючи у цій справі майже першопрохідцем не лише у вітчизняній, а, як виглядає, і у світовій науці. Новаторство полягає саме у вмінні аналізувати історичні процеси не з точки зору звичного для нас по минулих десятиліттях монодетермінізму (щось одне, зокрема економіка, визначає все інше), а з огляду на взаємодію різних факторів, що дають несподіваний ефект.

По-третє, розглядаючи процеси національно-державотворчого процесу у Монголії з огляду на велику роль у них конфесійного фактора, І.В. Отрощенко враховує широкі історичні паралелі (цілком виправдано – головно з буддистського регіону). Завдяки цьому висновки, що містяться в монографії, виглядають ще більш обґрунтованими.

Наведені міркування вже засвідчують непересічне значення, оригінальність, глибину і масштабність монографії І.В. Отро-

щенко, присвяченої, власне кажучи, досить спеціальній темі. Через ретельний аналіз історичної конкретики (історичної в широкому розумінні, включно з історією релігії, національної культури, народної ментальності тощо) дослідниця доходить до висновків, значення яких сягає далеко за межі розуміння однієї лише монгольської історії. Висунута нею концепція може бути плідно використана для осмислення історичного шляху багатьох народів Євразії.

Аналізуючи працю І.В. Отрощенко, необхідно звернути увагу на ті теоретико-методологічні принципи, які в ній використані.

Основним з них є порівняльно-історичний підхід, – що цілком слушно – який послідовно проводиться через всю працю. Між тим при аналізі запропонованої монографії з точки зору філософії, зокрема такого її розділу, як логіка і методологія науки, розкриваються і глибші підвалини цієї роботи. На теоретичному, філософсько-історичному рівні ми бачимо вдале поєднання багаторівневого розуміння історичного руху.

По-перше, це розуміння стадійності, зокрема розгляд обраного предмета дослідження в контексті відповідної стадії розвитку людства, а саме фази його глобалізації (яка розпочалася значно раніше, ніж відповідне слово почало вживатися). На цій стадії, після завершення поділу планети між конкуруючими імперіями традиціоналістського (як Китай), колоніалістського (британська, французька тощо) та проміжного між ними (російська) типів, на кінець ХІХ ст. серед “недержавних” народів актуалізуються національно-державотворчі ідеї, часто-густо (як у Монголії) на міцному етно-конфесійному підґрунті.

По-друге, в роботі проглядається відчуття полілінійності руху історії, зокрема якісна, типологічна відмінність соціокультурних засад та можливих моделей розвитку для Сходу і Заходу. Зрозуміло, і це добре показано в книзі, що Монголія є типовою країною східного типу з